

Antoni M. Badia i Margarit, romanista

He parlat sobre Badia en diverses ocasions, sempre amb plaer, perquè ha estat el meu mestre, el meu amic, el meu conseller. És bo que l'IEC faci memòria d'un personatge com ell, que va exercir un paper tan decisiu en el si d'aquesta institució. Avui, la Comissió de l'Homenatge m'ha encarregat de parlar de Badia i la romanística. És indubtable que el tema té interferències amb altres aspectes de la seva obra, aquí tractats, especialment el de la seva projecció internacional. Els lectors sabran excusar possibles reiteracions.

Un romanista és el que fa l'«estudi científic de les llengües i literatures romàniques» (DIEC); o, simplement, és un «especialista en les llengües romàniques» (Larousse); l'ús del plural fa deduir que l'estudi versa sobre més d'una llengua, sovint amb afany comparatiu. En aquesta línia és indubtable que Badia ha de ser considerat un romanista cabal. Recordem, d'entrada, que ell s'ha ocupat de precisar conceptes com el de *Romania*, *romanitat* i *romanística*: pel que fa a *Romania*, 'conjunt de terres on és parlada una llengua derivada del llatí', ens ha recordat la *Romania submersa*, terme utilitzat des del 1986 per a designar la part que ha estat substituïda per altres llengües, i la *Romania nova*, que comprèn l'expansió de les llengües romàniques fora d'Europa; la *romanitat* o 'conjunt de les terres que avui pertanyen als països on es parlen llengües derivades del llatí', definició a la qual Badia afegeix *i de persones*, fent ressaltar que el terme es refereix tant als nascuts en països romànics com als nascuts fora del seu marc geogràfic, caracteritzats per «una manera de ser que capta las afinidades y fragua una conciencia de grupo» i on brilla la dimensió humana; d'altra banda, la *romanística* no és només la ciència que estudia les llengües romàniques sinó que, segons Badia, implica una «visió del món», una «actitud de comprensió de la realitat panromànica en llengua, en mentalitat i en cultura».

Però seguim una mica la biografia del nostre homenatjat en relació amb la romanística. Acabada la carrera, als vint-i-tres anys, esdevé professor de lingüística

romànica i mestre i director d'estudis de llengües romàniques a Filosofia i Lletres; després de completar la seva formació als Estudis Universitaris Catalans, amb Aramon, Rubió i Balaguer i Ferran Soldevila —necessària després d'una carrera cursada amb professors mediocres—, adquireix coneixements d'àrab, bàsic per a l'estudi històric de les llengües i els dialectes de la Romània occidental meridional, i també segueix classes de grec amb Jaume Berenguer (recordem el paper d'aquesta llengua en la formació de mots cultes d'àmbit romànic i com, a través del genovès, molts de mots nàutics han arribat a les llengües neollatines, entre les quals el català); aprèn també alemany, conscient de la importància d'aquesta llengua per al coneixement d'una bibliografia bàsica sobre les llengües neollatines; però, en el desenvolupament de la seva vocació romànica serà decisiva, com veurem, la seva relació científica i humana amb els grans romanistes de l'època.

Autor d'una obra múltiple i copiosa, que depassa els 550 títols, fascinat per l'estudi del català, endarrerit aleshores en molts aspectes, és evident que aquesta llengua, la seva llengua, s'emporta la tallada del lleó; recordo, de les seves classes de gramàtica històrica espanyola, de la qual va ser catedràtic fins al 1977, les sovintejades evasions cap al català, per poca ocasió que tingués, que tant ell com els alumnes sentíem com una alenada d'aire fresc; amb raó entenia que el català era «una llengua clau en la zona sud-occidental de la Romània». Però també és evident que, per raons sobretot de la càtedra de la qual era titular, el tractament científic de temes de castellà era freqüent (la diftongació en espanyol [1962]; el valor concessiu del castellà d'Amèrica *ojalà* 'aunque' [1954]; l'omissió del subjecte en espanyol [1988]; el gerundi de posterioritat [1964]; «Pronunciación española. Cursos de entonación, discos i cassets», 1965). Tanmateix, no es pot ometre el fet que la *Gramática catalana* (1962), com que anava adreçada a lectors castellans, contenia constants referències al castellà. Aquesta dèria comparativa català-castellà brilla de bona hora, com en la *Fisiognómica comparada de las lenguas catalana y castellana* (1955), dèria que sovint estén a les llengües de la península Ibèrica («FERIRE en ibéroroman» [1955], *Los complementos pronominalo-adverbiales derivados de IBI e INDE en la Península Ibérica* [1947], la seva tesi doctoral; «L'extension du toponyme pré-romain NAVA dans la Péninsule Ibérique» [1951]), i també a les altres llengües romàniques («El subjuntivo de subordinación en las lenguas románicas y especialmente en iberorrománico» [1953]; «El catalán y las lenguas románicas que significan 'subir'» [1958]). Ja en un llibre de memòries, inèdit, intítulat *Romania amica*, escrit els darrers anys de la seva vida, en un apartat del capítol I, «Essència de la romanística», reprèn el tema que havia tractat en la *Gramática histórica catalana* (1951) teixint una història de la situació del català respecte de les llengües iberoromàniques i gal·loromàniques, amb una revisió de les opinions d'il·lustres romanistes (Diez, Saroïhandy, Meyer-Lübke, Schädel, Menéndez Pidal) que acaba amb el reconeixement del caràcter independent del català defensat en els darrers

escrits de Diez (1856) i de Meyer-Lübke (1925). Parlava allà del català com a llengua pont, fent-se ressò, amb nova imatge, del «trait d'union entre l'ibèroroman et le galloroman» proposat per Fouché (1929); l'atribució de llengua pont al català tindrà un gran ressò en la bibliografia romànica.

Cal no oblidar que la primera sortida extracatalana va ser sobre l'aragonès; ens hem de situar als primers anys de la postguerra, quan acostar-se al català, encara que fos amb ànim científic, era tabú. I és així com Badia va iniciar-se en l'enquesta dialectal a Aragó, on va recollir preciosos materials que van ser l'origen de treballs rellevants com *Contribución al aragonés moderno* (1948), *Morfología dialectal aragonesa* (1947), la monografia sobre la vall de Bielsa (1950), noms de plantes en aragonès (1954) i, en diacronia, l'estudi sobre la llengua de Fernández de Heredia (1944) i sobre sintaxi medieval aragonesa (1963); es tracta de valuosos estudis de joventut que un editor de Saragossa, conscient del seu valor, recollirà pròximament en dos volums.

La comparació s'ha estès a altres llengües, com en l'estudi «La llengua catalana dins la Romània» (1964), primer capítol d'un llibre de gran difusió, *Llengua i cultura als Països Catalans*, o en altres treballs relacionats amb el gascò (1956), l'occità (1991) o llengües no romàniques com és ara el basc (1985, dos treballs), l'anglès, arran dels anglicismes de Menorca (1953), o l'àrab, en qüestions de toponímia (1982). També els temes onomàstics extracatalans han atret la seva atenció, com l'article sobre l'origen del topònim *Lyon* (1966) o sobre noms de lloc brasilers (1959). Badia tampoc no ha estat aliè al contacte de llengües, com el castellà usat pels catalans (1981) i especialment la introducció de llengües altres que el català en autors com Jaume I, Desclot o Ramon Muntaner. No puc deixar d'esmentar les consideracions que fa sobre el retoromànic: comenta la generosa protecció que fa l'administració suïssa a favor d'aquesta llengua a través dels mitjans de comunicació, fullets divulgatius, etc., la qual cosa contrastava amb un fet singular: en un simposi celebrat a Friburg sobre la situació del romanx, totes les comunicacions es van fer en alemany i en francès, però cap en retoromànic, una situació que no s'entendria en el cas del català.

Les recensions sobre llibres en les quals Badia s'ocupa dels problemes de les llengües i els dialectes romànics són nombroses; n'han aparegut sobre llatí vulgar, aragonès, portuguès, lleonès, extremeny, espanyol d'Amèrica, francès de Tolosa, francoprovençal, asturià, romanès, picard, mossàrab; també sobre eusquera. Encara cal esmentar la revisió que va fer de dues obres brillants dins el concert romànic: *Économie des changements phonétiques* (1955), d'André Martinet, i *Einführung in Problematik und Methodik der Sprachwissenschaft* (1943), de Walther von Wartburg, una ressenya anterior a la traducció comentada feta per Dámaso Alonso (1951). També va publicar necrològiques sobre grans personalitats de la romanística: Dauzat, Jud, Amado Alonso, Entwistle, Menéndez Pidal, Manuel Alvar.

Un cop catedràtic de la Universitat de Barcelona, conscient de la seva incom-

pleta formació com a romanista, malgrat els ensenyaments que havia rebut als Estudis Universitaris Catalans, una universitat paral·lela a l'oficial, es va esforçar per relacionar-se amb els col·legues estrangers assistint a congressos, donant conferències, impartint cursets, intercanviant separates, etc. Així, interessat pel camp de la fonètica experimental, va treballar a la Universitat de Coimbra amb el professor Lacerda, que havia inventat el cromògraf; després va passar cinc mesos a Zuric treballant amb els professors Brummer i Dieth —del qual publicaria la recensió del llibre *Vademekum der Phonetik*—, i a Estrasburg enregistrraria uns films radio-lògics de cent seixanta frases curtes que més tard estudiaria Ramon Cerdà; el director d'aquell centre, Georges Straka, convidaria Badia a muntar un cicle de conferències sobre la lingüística catalana, amb assistència de lingüistes estrangers i nacionals. A Zuric i altres ciutats suïsses faria una gran amistat amb Jud, Jaberg, Wartburg, Steiger, Hilty, Hubschmid. A Badia li agradava parlar, amb el seu amic Gardette, de la «família romànica»; en el seu darrer escrit, que he esmentat, frueix recordant la que ell anomena la «ruta de la Romanística», amb parades on es troba amb sengles amics romanistes: de la Rètia Romana, amb Schorta, fins a París, amb Dauzat, passant per la Suisse Romande, amb Jud; el Delfinat, amb Duraffour; el Forez, amb Gardette, i Borgonya, amb Lorient.

Fruit d'aquestes relacions i de la familiarització amb la copiosa bibliografia generada pels romanistes, Badia sintetitzarà l'origen i evolució de la lingüística romànica en dues fases: una primera, de desplegament, marcada per una generació que va del 1825 al 1875, des d'Ascoli fins a Vossler, i una altra, de maduresa, entre el 1875 i el 1900, on brilla una constel·lació de grans personalitats de la romanística, des de Mario Roques fins a Amado Alonso. I Badia insistirà en una mena d'obsessió: malgrat les discussions, a voltes acalorades, sobre temes tan diversos com la regularitat de les lleis fonètiques, les fronteres dialectals, el gal·loromanisme o iberoromanisme del català o la partió del català en occidental i oriental, a desgrat d'aquestes controvèrsies, el respecte i la calidesa humana entre els romanistes mai no ha perdut el seu vigor, «els romanistes se senten cohesionats per un estil de vida científic i humà que els singularitza en el món de la cultura»; aquest sentiment queda reflectit en el títol significatiu d'un dels seus treballs, *Ciència i humanitat en el món dels romanistes* (1995).

El que marca l'inici d'una trajectòria brillant dins l'àmbit de la romanística és l'assistència al Congrés de Toponímia i Antroponímia de Brussel·les (1949) amb una comunicació sobre botànica i lingüística. Comencen les primeres relacions amb membres de la Société de Linguistique Romane, de la qual arribaria a ser vicepresident (1965-1968) i després president (1968-1971), i participa amb aquest càrrec als congressos de Bucarest (1960) i Quebec (1971). En aquesta Société va exercir un paper activíssim, reformant els estatuts, redactant-ne un esborrany i fent viatges a Lieja, Estrasburg i Lió per tal de consensuar-ne la redacció definitiva.

D'aquestes relacions amb els romanistes i amb la Société de Linguistique Romane va sorgir la idea del VII Congrés Internacional de Lingüística Romànica, celebrat a Barcelona el 1953, que va significar una obertura científica del català cap a fora, una internacionalització de la nostra llengua, amb una temàtica de perfil romànic, «El domini lingüístic català en relació amb les llengües iberoromàniques i gal·loromàniques», i la presentació, cosa insòlita aleshores, després de dures negociacions amb el Ministeri de Madrid, de comunicacions en català, amb debat ulterior. La presència de nombrosos romanistes de tot el món va donar prestigi a l'esdeveniment i va obrir les portes al futur del català.

Ampliació d'aquesta projecció internacional va ser la fundació de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Cambridge, 1973), que aglutinaria els estudiosos nacionals i estrangers entorn de la nostra llengua. D'aquesta es derivarien les associacions de catalanistes dels Estats Units, de França, d'Itàlia i d'Alemanya, que van organitzant col·loquis periòdicament. No hem d'oblidar l'activa participació de Badia en el funcionament del PatRom, *Patronymica Romànica*, un diccionari d'antropònims de tota la Romània. També va contribuir a la fundació del Centre d'Études Catalanes de París.

Cap als anys seixanta, incòmode amb el règim franquista, va iniciar una sèrie d'estades a l'estranger, com a professor visitant, impartint cursos sobre català i castellà: Heidelberg, Munic, Washington, Madison. Especialment als Estats Units, va entrar en contacte amb nous mètodes, com l'estructuralisme, que aplicaria tant al castellà com al català (recordem el títol «Estructura del español» d'un curs impartit a Georgetown), i, sobretot, la sociolingüística: el va impactar principalment el llibre de Weinreich, *Languages in contact*; un cop a Barcelona, imbuït de coneixements renovadors, prepararia una enquesta sobre la *Llengua dels barcelonins* (1969), que va causar un especial ressò en el món sociolingüístic.

Badia, membre adjunt de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans (1968), de la qual esdevingué després membre numerari (1977) i, posteriorment, president (1989-1995), va desenvolupar-hi una prodigiosa activitat, endegant una nova edició del *Diccionari*, organitzant visites anuals de la Secció fora de Barcelona i reprenent la publicació de la revista *Estudis Romànics*, de la qual, sota la direcció de Ramon Aramon, havien aparegut vint volums (1947-1987); una revista d'alt nivell científic que el nostre romanista va mantenir en el seu prestigi i que va cobrir d'innovacions.

Badia, professor excel·lent, investigador de primera fila, sempre atent a la relació amb els alumnes, va tenir la satisfacció, al final de la seva vida, de veure com un conjunt de deixebles fundaven l'Associació d'Amics del Professor Antoni M. Badia i Margarit i li organitzaven unes jornades anuals, que reunien especialistes del país i de l'estranger, per tal de tractar els temes que ell havia abordat al llarg de la seva trajectòria científica, com la dialectologia, la sociolingüística, el pas del llatí

al català, sense que hi faltés la lingüística romànica (*La lingüística romànica al segle XXI*, 2012).

Què pensava Badia del futur de la lingüística romànica? És indubtable que la lingüística de les llengües particulars s'imposa sobre l'estrictament romànica i que la diacronia perd força davant la sincronia, però ha de ser benvinguda la introducció de nous mètodes de recerca, alguns dels quals ell mateix va aplicar (estructuralisme, sociolingüística, gramàtica generativa, lingüística cognitiva, pragmàtica, contacte de llengües) i que impulsen el progrés de la nostra disciplina.

En suma, conscient Badia que no podia cloure's en l'estudi isolat del català, va obrir portes cap a fora, cap al conjunt de la Romània, es va familiaritzar amb les llengües germanes, les va comparar i contrastar, i, a més, a través de contactes personals amb les grans figures de la romanística, va contribuir a la seva organització corporativa, tot situant el català al nivell internacional que li corresponia. Honor i gratitud al mestre, a l'home, al patriota.

JOAN VENY
Secció Filològica

BIBLIOGRAFIA

Anthropos, núm. 81 (1988): Antoni M. Badia i Margarit. *Amor y pasión por una lengua y una cultura*.

BADIA I MARGARIT, Antoni M. (s. a.). *Romania amica*. [Manuscrit inèdit]

— «Cuvîntul reprezentantului Societății de Lingvistică Romanica: Antoni M. Badia i Margarit». A: *Actele celui de-al XII-lea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie Romanică*. Vol. I. Bucarest: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970, p. 9-14.

— *Ciència i humanitat en el món dels romanistes*. Barcelona: Universitat de Barcelona. Departament de Filologia Catalana, 1995.

— «'Romania', 'Romanitas', 'Romanistica'». *Estudis Romànics*, 22 (2000), p. 7-22.

— (coord.). *Diccionari d'antroponímia catalana: Volum de mostra*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2004.

— «Génesis de la Romania y genio de la romanística». A: GARGALLO, José Enrique; BASTARDAS, María Reina (coord.). *Manual de lingüística romànica*. Barcelona: Ariel, 2007, p. 25-43.

— «La meva descoberta de la romanística». A: ASSOCIACIÓ D'AMICS DEL PROFESSOR ANTONI M. BADIA I MARGARIT. *La lingüística romànica al segle XXI*. IV Jornada de l'Associació d'Amics del Professor Antoni M. Badia i Margarit (Barcelona, 23 d'octubre de 2009). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2012, p. 13-26.

- BADIA, Antonio; STRAKA, Georges (ed.). *La linguistique catalane: Colloque international organisé par le Centre de Philologie et de Littérature Romanes de l'Université de Strasbourg du 23 au 27 avril 1968*. Paris: Klincksieck, 1973.
- DIEC = INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. *Diccionari de la llengua catalana*. Barcelona: Edicions 62: Enciclopèdia Catalana, 2007.
- FOUCHÉ, Pierre. «À propos du livre de M. Meyer-Lübke, 'Das Katalanische'». *Revue Hispanique*, 77 (1929), p. 88-120.
- Larousse = *Dictionnaire du français contemporain*. Paris: Librairie Larousse, 1966.
- PAIROLÍ, Miquel. *Antoni M. Badia i Margarit: La passió i el rigor d'un investigador de la llengua catalana*. Barcelona: Fundació Catalana per a la Recerca, 1997.
- VENY, Joan. «Atlas Lingüístic del Domini Català». *Anthropos*, núm. 81 (1988): *Antoni M. Badia i Margarit. Amor y pasión por una lengua y una cultura*, p. VII-VIII.
- «Antoni M. Badia Margarit». A: *Ciudadà i filòleg, el Dr. Antoni M. Badia Margarit*. Terrassa: Centre Associat de la UNED, 1999, p. 3-4.
- «El mestratge d'Antoni M. Badia i Margarit». *Revista de Llengües y Literaturas Catalana, Gallega y Vasca* [Madrid: Universidad Nacional de Educación a Distancia], VI (1999), p. 272-278.
- «Per a Antoni M. Badia Margarit». A: MARTÍ CASTELL, Joan (ed.). *Petit homenatge de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans al doctor Antoni M. Badia Margarit amb motiu d'haver estat guardonat amb el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes el 28 de maig de 2003*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2006, p. 55-57.
- «Antoni M. Badia Margarit» [Necrològica]. *Estudis Romànics*, 38 (2016), p. 584-587.
- VENY, Joan; CABRÉ, M. Teresa; PONS, Lúdia; RAFEL, Joaquim; VIAPLANA, Joaquim. «Pròleg». A: *Estudis de lingüística i filologia oferts a Antoni M. Badia i Margarit*. Vol. I. Barcelona: Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995, p. v-viii.
- WARTBURG, Walter von. *Problemas y métodos de la lingüística*. Traducció de Dámaso Alonso i Emilio Lorenzo, anotat per a lectors hispànics per Dámaso Alonso. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1951. [2a ed., 1991]